

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Стоянка Тодорова КЕНДЕРОВА

за научната продукция на гл. ас. Ирина Николаева САРЪИВАНОВА,
единствен кандидат по обявения в ДВ (брой 90/16.11.2012 г.) конкурс
за академичната длъжност “доцент” по професионално направление
2.1. Филология (*Османски език и литература*), съгласно Заповед № РД 38-5 от
07.01.2013 г. на Ректора на СУ “Св. Климент Охридски” проф. дин Иван Илчев

За настоящия конкурс гл. ас. Ирина Саръиванова се представя с отпечатан като книга **хабилитационен труд** на тема “Сложни думи в османския език” (София: Авангард Прима, 2013, 159 стр.) и с още 5 статии (три от които са доклади, изнесени на конференции в Турция), публикувани през периода 2009-2012 г. Освен това тя представя и Общ списък на публикациите си, който включва 12 статии, 3 рецензии, 2 научни и 4 художествени превода от съвременен турски на български език. Представеният комплект документи е съобразен с **Правилника** за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ “Св. Климент Охридски”.

Ирина Саръиванова има солидно филологическо образование. През 1991 г. тя завършва Английска гимназия в Техеран, а през 1997 г. магистърска степен като филолог-тюрколог в СУ “Св. Климент Охридски” с втора специалност Английска филология. През 2009 г. получава образователна и научна степен “доктор” в областта на литературата. От 1998 г. е щатен преподавател в специалността “тюркология” към ЦИЕК. Преподава практически турски език (текстове, писмени упражнения и разговори), османски език, стара турска литература и странознание на студенти от бакалавърската степен и османски език по магистърска програма „османистика”, която до този момент беше реализирана само веднъж. Участвала е в общо 16 научни форуми, 9 от които са международни (предимно в Турция), като изнесените там доклади са на английски и турски език.

Научните интереси и изяви на гл. ас. Ирина Саръиванова са в две филологически области: **турска народна литература и лексика на османския език**, което напълно съответства на направлението по обявения конкурс. С **първата от тях** е свързана нейната дисертация за получаване на образователната и научна степен „доктор” със

заглавие “Турските народни песни в ръкописите-тефтери джъонк”. Тя има отношение към преподавателската ѝ дейност по стара турска литература. По този начин Ирина Саръиванова обогатява своите лекции с една все още слабо разработена, но актуална тематика, а именно – народната литература и култура.

Изследванията се базират на непроучени и неиздадени ръкописни извори, съхранявани в Ориенталския отдел на Националната библиотека “Св. св. Кирил и Методий” и в библиотеката в с. Чепинци (Смолянско). Идентифицирани са текстове от народните песни „*тюркю*”, направени са техни преводи, а в статията „Фрагменти от „Ашък Гариб” в един ръкопис-тефтер (джъонк) от 19 век” (публ. 2006 г.), която оценявам най-високо, е даден и транскрибиран текст на съвременна турска азбука и е направен кратък текстологичен анализ. Интересна е и идеята да се потърсят приликите и отликите между турските сборници „*джъонк*” и извори на български език, в случая, “Видрица” на Поп Минчо Кънчов („Поп Минчо-Кънчовата „Видрица” и османските джъонкове – сродни феномени”, публ. 2007 г.). Авторката съвсем правилно определя, че този род литература отразява ниския пласт култура, а авторите на народните песни и разкази не винаги могат да бъдат открити. Бих препоръчала в бъдещите си разработки колегата Саръиванова да се насочи и към изследване на приписките и бележките върху ръкописите, които разкриват имената на бивши техни притежатели, ползватели и други лица, и по този начин да очертае интереси, предпочитания и ниво на образование на населението (конкретно, от Смолянско, имайки предвид броя на „*джъонковете*” от този район - 20).

Важно е да се отбележи също така, че със своите изследвания върху тази проблематика Ирина Саръиванова се представя и пред международната научна общност. За настоящия конкурс тя предлага и две публикации на доклади, изнесени на турски език в Турция. Първият от тях е международен научен симпозиум върху турския език и култура, проведен през 2005 г. в Чанаккале (публ. 2009 г.). Докладът е върху стихове от турската народна култура, които се съдържат в ръкописни извори в България („*Bulgaristan'daki Osmanlı Elyazmalarında Halk Edebiyatı Şiirleri Üzerinde*”). Вторият доклад на тема „Следи на турската култура в България: народните песни в джъонковете в България” („*Bulgaristan Topraklarında Türk Kültürünün İzleri: Bulgaristan'da Cönklerdeki Türküler Üzerine*”) е изнесен на Шестия международен конгрес по турска култура, проведен в Анкара през 2009 г. Независимо, че в двата доклада се установяват общи моменти, които препокриват донякъде абзаци от публикациите на български език, несъмнено, те имат приносен характер. Пред научната общност в чужбина са

представени съхранени в нашата страна ръкописни извори на османотурски език, които отразяват местната народна култура; уточнена е терминология на съвременен турски език; идентифицирани са текстове и са направени преводи на турски език на народни текстове, което никак не е лека задача.

Както посочих по-горе, тези публикации имат отношение към лекциите на колежата Саръиванова по **дисциплината Стара турска литература**, с чиято учебна програма се запознах. Общият хорариум включва 30 часа лекции и 15 часа семинарни занятия. Лекциите обхващат един доста голям период – от зараждането на старата турска литература, което става преди тюркските народи да приемат исляма, проследяват се настъпилите промени след приемането на исляма, възникването на *диванската*, *ашък-сазовата* литература и мистичната литература. Литературата от османския период е разгледана в исторически контекст, а именно – предкласика (XIII-средата на XV век или превземането на Константинопол), класически и среднокласически период (средата на XV – края на XVII в.), къснокласически (XVIII в.) и посткласически период (първа половина на XIX век). Семинарните занятия включват четене и превод на адаптирани и осъвременени текстове на представители на старата турска литература, което значително разширява познанията и културата на студентите и спомага за обогатяване на речниковия им багаж. Препоръчвам да се помисли върху избраната крайна дата – 1860 г. Това са четири години след края на Кримската война, а Танзиматските реформи все още не са завършени (според едни изследователи те приключват с Руско-турската война от 1877-1878 г., а според други – продължават до Кемалистката революция). Не би следвало периодът да се определя от годините на смърт на разглежданите автори, тъй като литературните и историческите тенденции не съвпадат с очертаваните граници и обикновено излизат извън техните рамки.

Втората област, в която гл. ас. Саръиванова работи, има отношение към нейните лекции по османски език и именно тук тя представя своя **хабилитационен труд** “Сложни думи в османския език”. Идеята за неговото написване се поражда в процеса на преподаването и е продиктувана от трудностите, които студентите изпитват при усвояването на словни единици с композиционен характер, включително и с лексика, заета от западни езици. Авторката си поставя за цел да обхване в колкото е възможно по-голяма пълнота сложните думи в османския език, като акцентира върху техния произход и приложи еднакъв подход на представянето им, независимо от произхода им. Включена е полезна информация за османския език и неговата периодизация, влиянието което оказват върху лексиката му други езици и пътищата на проникване на чуждиците.

Пояснено е какво представлява композиционното словообразуване и неговите видове в езикознанието. Проследено е как този въпрос е застъпен в трудовете на чуждестранни и български автори, създадени от средата на XIX век до днес. Съвсем правилно е отбелязано, че в османските граматика от XIX в. той е недостатъчно представен. Липсва и цялостно съвременно научно изследване. От тук вече се определя значимостта на работата на гл. ас. Саръиванова и нейната актуалност. Към това добавям и факта, че този труд е от значение и за преподавателската ѝ дейност по османски език.

Авторката избира като формален показател при класификацията на сложните думи произхода на композитите, което напълно приемам. Следвайки този свой подход, тя започва с турското композиционно словообразуване. С право обръща специално внимание на типологичната характеристика на аглутинативния турски език и флективните индоевропейски езици и предлага инструментариум, който да помогне за класифицирането на конструкции, които не са характерни за флективните езици. На първо място са разгледани сложносъчинените думи, които са подразделени според отнасянето им към съответните части на речта. На второ място се обръща внимание на сложноподчинените думи, следват сложносъподчинените думи и сложните или съставни глаголи. Към всяка част и нейните подразделения са предложени подходящи примери, които са представени в транскрипция на съвременен турски език, последвана от изписването им на арабица, пояснение на значението на всеки компонент от сложната дума и накрая е даден превод на думата на български език.

На втори план са разгледани сложните думи от арабски език, навлезли в османския. Съвсем правилно е посочено, че османците заемат не само лексика от арабския език, но възприемат и една немалка част от арабските граматически правила. За разлика от персийския език, в който са разпространени два начина на образуване на нови думи: чрез словосъчетания и чрез композиции, примерите, които са посочени в изследването, са само словосъчетания. Те се образуват с помощта на някои думи, като „*сахиб*”, „*зу*”, *рабб*” и други и техните форми в множествено число. Голяма част от образуваните термини и понятия се използват в науката.

Персийската лексика е следваща по влияние в развитието на турския език и литература. По подобие на подредбата, приета при представянето на турското словообразуване, и тук на предна позиция са изведени сложносъчинените думи, последвани от сложноподчинените, като отделно място е заделено на сложните думи с персийски словообразователен модел в турската литература от османския период

(заглавия на литературни произведения, персийски думи в произведенията на османските поети).

В изследването е обърнато нужното внимание и на думи от европейски произход: гръцки, френски (конкретно за проникването на френската лексика Ирина Саръиванова изнася доклад на конференция, проведена в Кърджали през 2010 г.; „Osmanlıcada Fransızcadan Ödünç Birleşik Sözcükler”), италиански, английски и немски.

Ценното в този труд е и фактът, че чуждите думи са разгледани не само от езиковедска гледна точка, но и в контекста на историческото развитие на турския език и на контактите на турския народ с други народи в областта на религията, образованието, политиката, културата, търговията, техниката и др. Примерите, особено за влиянието на персийските думи в османската литература, са много изчерпателно представени и представляват отделен съществен принос. По този начин трудът има значение не само за историята на османския език, но и за лексиката на османската литература. Следва справедливо да се отбележи, че това е първо по рода си обстойно представяне на чуждите думи в османския. То обаче има съществено значение и за лексиката на българския език и ще привлече интереса и на българисти.

Във връзка с тази тематика са и лекциите на гл. ас. Саръиванова по османски език. Поради отпуск по майчинство, преди няколко години замествах в продължение на един семестър колегата Саръиванова. По този начин имах възможността да се запозная с нейните програма и изисквания по тази дисциплина. Освен това поемам същите студенти на един следващ етап, а именно в часовете по „Увод в османската дипломатика”, дисциплина, която се изучава в IV-ти курс. Тогава проличава до каква степен те са усвоили преподавания материал по османски, като разбира се, не изключвам и индивидуалните интереси и особености на всеки студент. Документите, които се разглеждат по тази дисциплина, изискват преподаването, обяснението и усвояването на голям обем думи на арабски и персийски език и на техните граматически особености. Прави ми впечатление, че по начало студентите по Тюркология изучават един доста съвременен турски език, като речниковият им багаж по отношение на думи от арабски и персийски произход е минимален. Ето защо смятам, че в този смисъл книгата на Ирина Саръиванова значително ще ги подпомогне. Бих отправила обаче предложението да запознае студентите и с 10-те групи арабски глагол, тяхната семантиката, трисъгласния корен и словообразуването, особено на действителни и страдателни причастия в арабския език. Така те ще могат да си обяснят структурата и значението на арабските думи, които преобладават в текстовете на османските документи, и по-лесно ще усвояват

новата лексика, като правят сравнение с други, познати им вече думи от арабски произход, които имат същия корен.

Тематиката на професионалните изяви на гл. ас. Ирина Саръиванова значително е разширена и от още една задължителна дисциплина, по която тя чете лекции – **Странознание** (Турция). Както проличава от Учебното съдържание, в рамките на 45 часа лекционният курс включва теми, които дават всестранни познания върху географското местоположение на Турция, нейната икономика, политическа система, население и етнически състав, образование, наука, култура, религия и други познания. Тъй като дисциплината се чете на български език, основната литература е от български автори, но допълнителната дава заглавия и на турски автори.

В **заключение** може да бъде отбелязано следното. Гл. ас. Ирина Саръиванова е вече с над 14 години трудов стаж като преподавател в ЦИЕК и има солидна подготовка за тази си дейност. Тя поема една доста сериозна част в обучението на студентите по Тюркология, което се изразява в лекции и упражнения по практически турски език, османотурски език и литература на Османската империя, към които се добавят и лекции върху съвременна история на Турция. В две от тези дисциплини тя проявява и трайни научни интереси, а именно стара турска литература и османистика. Научните ѝ разработки в тези области са с приносен характер и обогатяват и разширяват нейните лекции, поради което имат и определено практическа насоченост. Освен това, от голямо значение за мен е и фактът, че с настоящия конкурс се дава възможност за по-нататъшното израстване на специалист в областта на турския език и литература. По този начин се утвърждава самата специалност и се издига нивото на българската тюркология и османистика. Ето защо, изразявам становището, че гл. ас. Ирина Николаева Саръиванова може да заеме академичната длъжност “доцент” по професионално направление 2.1. Филология (*Османски език и литература*).

София, 20.03.2013 г.

Подпис:

(Проф. д-р Стоянка Кендерова)

